

Перекладачі змінюють лексему “happy” – “щасливий” на синонімічні відповідники, і дотримуються своєї методи, коли автор знову вдається до повтору фрази:

“He felt happy” (Hemingway, 330) – “Він почував себе чудово” (Хемінгуей, 63) – “Ему было хорошо” (Хемингуэй, 666).

В українському перекладі слово “чудово” перегукується з перекладом слова “swell”, яке В.Митрофанов двічі перекладає однаково. Таким чином, слово “чудово” певним чином повторює лейтмотивне навантаження слова “swell”.

Отже, якщо повтори є свідомим стилістичним прийомом автора, який утворює лейтмотив твору, і є складником “мовного спектра” автора, то вони вимагають підвищеної уваги і майстерності перекладача. Можна зробити **висновок**, що невідтворення у перекладі цієї важливої формотворної ознаки зміщує смислотворні акценти і спричиняє викривлення авторського задуму.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: Учебник для вузов. – М.: Наука, 2004. – 383с.
2. Астафьева И.М. Виды синтаксических повторов, их природа и стилистическое использование: Автореф. дис...канд.филол. наук: 10.02.04 /1-й Моск. гос. пед. ин-т ин. яз. – М.,1964. – 14 с.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 139с.
4. Зиневская Н.А. Лингвистические особенности дистантного повтора и его роль в организации текста: Автореф. дис...канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. пед. ин-т им. М. Тореза. – М., 1978. – 25 с.
5. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. – М.: Высшая школа, 1988. – 192 с.
6. Лотман Ю.М. Структура художественного текста. М.: Искусство, 1970. – 383 с.
7. Некряч Т.Є., Довганчина Р.Г. Відтворення у перекладі мовного спектру Ернеста Хемінгуей в рамках ідіостилію. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Зб. наук. пр. / – К.: Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка / Від. ред. Н.М.Корбозерова. – К.: Логос, 2008. – Вип.13. – с.420-426.
8. Николаева Т.М. От звука к тексту. – М.: Языки русской культуры, 2000. – 679с.
9. Хемінгуей Е. Твори в чотирьох томах. Том І. Романи та цикли оповідань – К.: Дніпро, 1979. – 717с.
10. Хемингуэй Э. Фиеста. Прощай, оружие! Праздник, который всегда с тобой. Старик и море: Романы. Рассказы: Пер. с англ./ Э.Хемингуэй. – М.: АСТ, 2004. – 858с.
11. Dictionary of Contemporary English – L., N.Y.: Longman, 2001. – 1668p.
12. Hemingway E. The Essential Hemingway – L.: Arrow Books, 1993. – 522p.
13. New Webster’s Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Danury: Lexicon Publications, Inc., 1993. – 1149p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Руслана Довганчина – аспірант кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукові інтереси: переклад художньої літератури.

РІВНІСТЬ СТАТУСУ АДРЕСАТА-ЗАКОХАНОГО/ЗАКОХАНОЇ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ КООПЕРАТИВНОГО ТИПУ ІНТЕРАКТИВНОСТІ

Олена ЄМЕЛЬЯНОВА (Суми, Україна)

Стаття присвячена дослідженню мовленнєвого вираження статусу адресата-закоханого/закоханої за умов кооперативного типу мовленнєвої взаємодії. Виокремлено вербальні та невербальні засоби вираження паритету статусу адресата-закоханого/закоханої.

The article deals with the study of speech realization of addressee-lover’s status in cooperative interaction. Verbal and non-verbal means of speech realization of lover’s status (parity) are pointed out.

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується утвердженням антропоцентричного підходу до вивчення мовних явищ, основи якого були сформульовані в лінгво-філософській концепції В. Гумбольдта [5]. У рамках цього підходу велика увага приділяється вивченню ролі людського фактора в мові. Сучасне мовознавство зосереджене на вивченні мови як людського способу буття у світі, воно досліджує людину як мовну особистість [6], творця дискурсу у всій складності психологічних, соціальних, гендерних, ідеоетнічних, вікових чинників.

Мета даної статті полягає у вивченні мовленнєвого вираження статусу адресата-закоханого/закоханої за умов кооперативного типу інтерактивності. Об’єктом даного дослідження виступають діалогічні фрагменти англомовного художнього дискурсу закоханих, в яких реалізовано мовленнєве вираження статусу адресата. Предметом аналізу є засоби вербального та невербального вираження рівності статусу адресата-закоханого/закоханої в сучасному англомовному художньому дискурсі.

Традиційна модель комунікації *адресант – повідомлення – адресат* віддзеркалює суттєвість фактору адресата. Адресат, виступаючи невід’ємною складовою художнього діалогічного дискурсу, постає у спілкуванні як мовна особистість.

Сучасний стан лінгвістичних досліджень мовної особистості характеризується комунікативно-когнітивним спрямуванням [6; 10], теоретичне підґрунтя якого представлено в роботі Ю.Н. Караулова [6]. Згідно до його точки зору, модель мовної особистості трьохмірна та представляє собою ієрархію трьох рівнів: (0) – вербально-семантичного (асоціативно-семантичного), (I) – тезаурусного (лінгвокогнітивного), (II) – мотиваційного (мотиваційно-прагматичного) [6: 60-62].

Лінгвістика спілкування розглядає особистість комуніканта як цілісне утворення і в той же час виокремлює в його структурі ряд іпостасей (Я фізичне, Я соціальне, Я інтелектуальне, Я психологічне, Я мовомисленнєве), які співвідносяться з соціальними та психологічними ролями, виконуваними комунікантами у діалогічній взаємодії [12: 7]. Відповідно до концепції трансактного аналізу Е. Берна [4], особистість є багаторівневим утворенням, що складається з трьох его-станів/психологічних ролей (“комунікативних позицій” в термінології Ф.С.Бацевича [2]) – Дитини, Дорослого, Батька. Синтез двох моделей (запропоновано О.С. Кіреєвою [7]) – трьохрівневої моделі структури мовної особистості (Ю.М.Караулов) та трьохрівневої моделі особистості (Е.Берн), що дозволяє співвіднести рівні мовної особистості зі складовими моделі множинної структури особистості: (I) асоціативно-семантичний – Дитина, (II) лінгвокогнітивний – Дорослий, (III) мотиваційно-прагматичний – Батько, є релевантним для аналізу мовленнєвого вираження статусу адресата-закоханого/закоханої.

Мовленнєве вираження статусу адресата-закоханого/закоханої як віддзеркалення його комунікативних прав та обов’язків, обумовлених рядом факторів, серед яких найбільш вагомими є рольовий модус адресата, його комунікативна позиція, тип реалізованого адресантом мовленнєвого акту, конвенції, що регулюють процес інтеракції, може характеризуватися рівністю ($A_2=A_1$), зверхністю ($A_2>A_1$) чи підлеглістю ($A_2<A_1$, де A_2 – мовленнєве вираження статусу адресата, A_1 – мовленнєве вираження статусу адресанта).

Базуючись на положеннях трансактного аналізу стосовно того, що его-стани Батька та Дитини містять в собі, що найменше дві іпостасі – “позитивну”[+] та “негативну” [-], та маючи на меті дослідити мовленнєве вираження статусу адресата в умовах кооперативного типу спілкування, вважаємо релевантним розгляд таких комбінацій трьох складових суб’єктного модусу як: [Б(+)-Б(+)], [Ди(+)-Ди(+)], [Д-Д] де Д – Дорослий, Б – Батько, Ди – Дитина.

В сучасному англomовному художньому дискурсі віддзеркалюються основні види соціальних процесів, на яких ґрунтуються міжособистісні контакти: асоціація (співробітництво) та дисоціація (конфлікт). Як зазначає Ф. Хундснуршер [13], діалогі-співробітництва характеризуються однаковою спрямованістю цілей співрозмовників, а діалогі-конфлікти – протилежною. Кооперація (від лат. *cooperato* співробітництво) – одна з основних форм організації міжособистісної взаємодії, яка характеризується об’єднанням зусиль учасників для досягнення спільної мети [9: 177].

Вивчення фактологічного матеріалу дозволяє констатувати, що додаткові трансакції типу [Б(+)-Б(+)], [Ди(+)-Ди(+)], [Д-Д] представляють собою реалізацію асоціативно-спрямованого спілкування та свідчать про рівність статусів закоханих, що знаходить своє відбиття як на вербальному, так і на невербальному рівнях.

Тип ситуації:

соціальний рівень/рольовий модус: закохана (Hella) – закоханий (David)

психологічний рівень/комунікативна позиція: турботливий Батько / слухняна Дитина – турботливий, розуміючий Батько.

Після тривалої розлуки кохана Девіда Гелла повертається з Іспанії до Парижу.

“Let me look at you,” she said. She held me at arm’s length, searching my face. “Ah. You look wonderful. I’m so happy to see you again.”

I kissed her lightly on the nose and felt that I had passed the first inspection. “Did you get a nice trip? And how was Seville? Tell me everything.”

Гелла, ініціюючи процес інтеракції з комунікативної позиції турботливого Батька, вживає реквестив (*"Let me look at you."*), на який слідує невербальна реакція Девіда (*"I kissed her lightly on the nose"*), підкріплена вербально квеситивами (*"Did you get a nice trip? And how was Seville?"*) та директивом (*"Tell me everything."*). Маркером комунікативної позиції турботливого Батька Девіда виступає топонім *Seville*. (Під час аналізу ми враховуємо той факт, що в процесі інтеракції комунікативні ролі співрозмовників "інверсуються" (термін О.О. Селіванової [11: 159]). Ініціювавши нову тему та поставивши питання, Девід змінює свою комунікативну роль та виступає адресантом висловлювання. Респонсивне висловлювання Гелли експлікує факт актуалізації комунікативної позиції слухняної Дитини (вербальним маркером виступає: (1) фонова, розмовна лексика (*terrible, hate, wish* і т.і.); (2) використання егоцентричного займенника; невербальний маркер – сміх): *She laughed. "Everything is a very tall order. I had a terrible trip, I hate trains, I wish I'd flown but I've been in one Spanish airline and I swore never, never again. It rattled, my dear, and I just sat there, praying and drinking brandy. I was sure I'd never see land again." We passed through the barrier, into the streets...* з поступовим переходом до комунікативної позиції турботливого Батька, що пов'язано з вводом нової теми:

"Coming back to Paris," she said, after a moment, "is always so lovely, no matter where you've been." We got into a cab and our driver made a wide, reckless circle into the stream of traffic. "I should think that even if you return here in some awful sorrow, you might – well, you might find it possible here to begin to be reconciled." Вербальним індикатором актуалізації комунікативної позиції турботливого, розуміючого Батька виступає топонім *Paris*.

Девід, підтримуючи позитивну тональність спілкування, також реагує з позиції турботливого, розуміючого Батька:

"Let's hope," I said, "that we never have to put Paris to that test."

Гелла приймає адвісив, висловлений коханим, та реагує, уживаючи часткову цитату, яка у даному контексті експлікує духовну близькість закоханих:

Her smile was at once bright and melancholy. "Let's hope" (J.Baldwin).

Дана мовленнєва взаємодія представляє собою компліментарний діалог-співробітництво [8: 165-166], спрямований на поповнення інформаційного та емоційного дефіциту співрозмовників. Інтеракція між закоханими в аспекті актуалізації однакових комунікативних позицій віддзеркалює симетричне мовленнєве вираження статусу адресата та адресанта-закоханих, що сприяє перебігу комунікації у позитивній тональності.

Трансакція між закоханими на рівні слухняна Дитина₁ – слухняна Дитина₂ [Ди(+)₁ – Ди(+)₂] характеризується паритетом статусу адресата та адресанта, що знаходить віддзеркалення на лексичному та граматичному рівнях.

Тип ситуації:

соціальний рівень/рольовий модус: закоханий (Danny) – закохана (Sandy)

психологічний рівень/комунікативна позиція: слухняна Дитина₁ - слухняна Дитина₂.

Денні невміло освідчується в коханні.

Danny finally turned to face Sandy as he slid closer to her on the bench.

"Sandy, I don't really know how to talk about these things, so I might sound like a sap, but I think you're ...terrific, and wonderful, and ... pretty. You're the nicest girl I ever met."

Danny slipped his hand around Sandy's.

"Danny, I'm sorry I got mad at you, and said all those things, because..." Sandy looked down at her hand in Danny's "I really think you're pretty special yourself."

Danny perked up. "Ehey, like me and you, we're the best! Huh? Nah, better'n that. Me and you, Sandy, we're the best of the best!"

"Yeah?" Sandy was giddy. "You really think so?"

"Baby, just look at us!"

Sandy squeezed his hand.

"Danny, you still want to take me to the dance?"

"Yooh, after all this, who else, huh? You're the one, baby. You start my heart, and put thump in my pump."

“And, you, Danny, uhh, you put, uhh, zing in my ring, and heat in my sleep.” Sandy giggled loosely (Ron De Christoforo).

На лексичному рівні до показників рівності статусів закоханих належать:

(1) уживання особового займенника першої особи множини у називному та об’єктному відмінках (*we, us*), що експлікує почуття спільної ідентифікації адресата з коханим/коханою (“*Ehey, like me and you, we’re the best! Huh? Nah, better’n that. Me and you, Sandy, we’re the best of the best!*”); (2) обопільне використання звертань, представлених: (а) адресатно-особовим займенником (*you*); (б) вокативами, а саме, особовими іменами (*Danny, Sandy* і т. і.), словами-дескрипторами (*baby* і т.п.); (3) уживання слів зниженої лексичної семантики, жаргонізмів, сленгу (*sap, pump* і т.п.); (4) підхоплення адресатом-закоханим/закоханою цитування рядків відомих пісень, що експлікує внутрішній емоційний стан закоханих (“*You start my heart, and put thump in my pump.*” – “*You put zing in my ring, and heat in my sleep.*”); (5) уживання різноманітних вигуків, які підкреслюють рівність та близькість закоханих (*Yooh, uhh, ehey, huh* і т.і.).

Маркерами ситуацій рівного спілкування між закоханими на граматичному рівні виступають: (1) невеликі за обсягом фрази, що надають інтеракції динамічності та невимушеності (“*You’re the one, baby*” і т.і.); (2) еліптичні речення (“*Yooh, after all this, who else, huh?*” і т.і.); (3) окличні речення (“*Baby, just look at us!*” і т.і.); (4) уживання редукованих конструкцій (“*Nah, better’n that.*” і т.і.); (5) порушення граматичних правил (“*You’re the nicest girl I ever met.*” і т.і.). Це пояснюється наявністю між комунікантами спільного фонду знань та духовною близькістю.

Кооперативне спілкування між закоханими на психологічному рівні слухняна Дитина₁ – слухняна Дитина₂ характеризується підвищеною позитивною емоційністю. Кохання висвітлює жадання емоційного контакту, розуміння, духовної близькості. Це той новий емоційний стан, який характеризується багатством та складністю переживань.

А.Д. Белова [3: 60] зазначає, що роль емоцій під час спілкування в аспекті емоційної поведінки адресата, його реагування в лінгвістиці недооцінювалася. Аналізуючи цю проблему, дослідниця акцентує увагу на тому факті, що емоційний компонент поряд з когнітивним та практичним (регулятивним) формує системотвірний фокус розбіжностей у діяльності особистості. Розглядаючи основні сторони особистості з точки зору моделі его-станів (в нашій термінології “комунікативних позицій”) – Дитини, Дорослого, Батька, А.Д. Белова співвідносить емоційно-комунікативний тип діяльності з роллю Дитини, інтелектуальний – з роллю Дорослого, а регулятивний – з роллю Батька.

Трансакція на рівні Дорослий₁ – Дорослий₂ [Д₁ – Д₂] є додатковою і протікає безконфліктно (психологічний Дорослий виступає медіатором між імпульсивною Дитиною та невдоволеним Батьком). Комуніканти раціонально оцінюють ситуацію, реагують не у відповідності з емоційними імпульсами Дитини чи нескінченими докорами Батька, а керуючись об’єктивними фактами. Це знаходить своє відбиття у симетричному мовленнєвому вираженні статусу адресата-закоханого/закоханої.

Тип ситуації:

соціальний рівень/рольовий модус: закохана (Hella) – закоханий (David)

психологічний рівень/ комунікативна позиція: Дорослий₁ – Дорослий₂

Після випадкової зустрічі з друзями коханого дівчина висловлює свою точку зору на дану ситуацію.

“Well, the fact that you’re going to be married to me doesn’t mean you have to break your word to your friends. It doesn’t even mean,” she added shortly, “that I have to like your friends.”

Адресант-закохана вступає у процес спілкування з комунікативною позицією Дорослого, який за допомогою лексичних повторів [1: 126] (*doesn’t mean, have to, your friends*) висловлює своє бачення подальшого розвитку взаємовідносин між нею та друзями коханого.

Респонсивна репліка з боку адресата-закоханого також представляє собою експлікацію комунікативної позиції Дорослого, який приймає точку зору співрозмовника.

“Hella,” I said, “I am perfectly aware of that” (J. Baldwin).

Для даного унісонного спілкування між закоханими характерним є переважання асертивних мовленнєвих актів констатуючого та коментуючого типу. Актуалізація

комунікативних позицій Дорослий₁ – Дорослий₂ передбачає визнання паритету статусів адресата та адресанта, що в свою чергу експлікується за допомогою раціональних висловлювань та готовності прийняти точку зору партнера.

Аналіз корпусу досліджуваного матеріалу дозволяє констатувати, що мовленнєва взаємодія між закоханими з позиції турботливого Батька, слухняної Дитини, Дорослого, виступаючи маркованою на вербальному та невербальному рівнях, характеризується кооперативною спрямованістю та симетричністю мовленнєвого вираження статусу адресата-закоханого/закоханой. Обопільне використання оцінних та оказіональних звертань з позитивною конотацією; вигуків, що віддзеркалюють піднесений емоційний стан, моральну підтримку, розуміння співрозмовника; невербальні елементи комунікації, що свідчать про позитивний характер перебігу інтеракції, серед яких особливої значущості набуває щира посмішка та сміх, виступають маркерами паритету статусу адресата-закоханого/закоханой.

Перспективним є дослідження мовленнєвого вираження статусу адресата у площині інших типів дискурсів, вивченні соціолінгвістичних особливостей експлікації даного феномена.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования): Учебное пособие по спец. "Иностр. яз". – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1990. – 300 с.
2. Бациевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики. – К.: Видавничий центр "Академія", 2004. – 344 с.
3. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. – К.: Киевск. нац. ун-т им. Т.Шевченко, 1997. – 310 с.
4. Берн Э. Игры, в которые играют люди: Психология человеческих отношений; Люди, которые играют в игры: Психология человеческой судьбы: Пер. с англ. – СПб: Универс. Книга, М.: АСТ, 1998. – 398 с.
5. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. – М.: прогресс, 1985. – 450с.
6. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987. – 263 с.
7. Киреева Е.С. Языковые средства реализации ролевого и субъектного модусов в диалоге (на материале американской художественной литературы): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Ин-т языкознания РАН. – М., 1999. – 40 с.
8. Попова Т.В. Типы полилогических единств в речевом общении коммуникантов, выполняющих относительно равные роли (на материале драматургических произведений современных английских и американских авторов): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – СПб., 1995. – 198 с.
9. ПС Психологический словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского и М.Г. Ярошевского.-М.: Политиздат, 1990. – 494с.
10. Пушкин А.А. Способ организации дискурса и типология языковых личностей // Язык, дискурс и личность. – Тверь: Изд-во Тверск. гос. ун-та. – 1990. – С. 50-60.
11. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монографическое учебное пособие. – К. – ЦУЛ "Фитосоциоцентр", 2002. – 336 с.
12. Тарасова И.П. Смысл предложения-высказывания и коммуникация. - Авто-реф. дис.... д-ра филол. наук. - М.: Ин-т языкознания РАН, 1992. - 44 с.
13. Хундснуршер Ф. Основы, развитие и перспективы анализа диалога // Вопросы языкознания. – 1998. - №2. – С.38-50. Baldwin James. Giovanni's Room. – L.: Penguin Books, 1990. – 159 p.
14. Baldwin James. Giovanni's Room. – L.: Penguin Books, 1990. – 159 p.
15. Ron De Christoforo. Grease. – L.: Magnum Books, 1978. – 220 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Ємельянова – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ.

Наукові інтереси: комунікативна лінгвістика.

УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКІ МІЖКУЛЬТУРНІ ВЗАЄМОДІЇ У КОНТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ДОРОБКУ ЛАСЛА БАЛЛИ

Олена ЗИМОМРЯ (Київ, Україна)

У статті розглядаються українсько-угорські міжкультурні взаємодії у контексті перекладацького доробку угорськомовного письменника Ласла Балли.

The article is devoted to the Ukrainian-Hungarian intercultural dialogue through the prism of the works of Ukrainian writer and interpreter Laszlo Balla, who writes in Hungarian language.

Численні свідчення, які ставить епоха-реципієнт, характерні для художнього доробку Ласла Балли, члена Національної спілки письменників України від 1953 року, лауреата Міжнародної премії імені І.Франка та Національної угорської премії імені Л.Нодя. Зразки його духовних змагань перекладені українською, російською, німецькою, словацькою мовами. Вони неодноразово були предметом дослідницьких зацікавлень з боку таких авторів, як Ю.Балега, В.Баран, Т.Баржо, В.Басараб, В.Басовчик, А.Габор, Є.Гортвай, М.Дочинець, Г.Егреші, Є.Зейкань, М.Зимомря, С.Іваниш, М.Ігнатенко, В.Кеслер, Л.Лавріненко, П.Лизанець, К.Лустіг, І.Мегела, С.Панько, І.Петровцій, І.Руснак, Б.Салаї, М.Сидоряк, В.Фединишинець, І.Хланта, І.Чендей, Е.Чука, А.Швед, К.Шахова, Ю.Шкробинець, М.Юнгер.